

Міф про Деметру і Персефону

Автор Невідомий

З давніх-давен шанували смертні люди Деметру — богиню родючості, сестру всемогутнього Зевса. Це вона навчила людей обробляти землю, користатися її дарами, вона щедро давала людям достаток і мир. Як і інші безсмертні, Деметра жила на захмарнім Олімпі, але більше любила ходити по землі. Висока, ясночола, у вінку із золотого колосся й червоних маків, встигала вона скрізь, пильнуючи, чи добре вродило у полі, чи гарно ліс зеленіє і чи соковита трава на пасовиськах.

Деметра часто брала із собою юну дочку Персефону, чи, як звала її змалечку, Кору. Дівчина гралася на зелених луках та милувалася квітами і сама була наче пуп'янок, що от-от пишно розквітне.

Якось прибули вони обидві на острів Трінакрію, де височіє гора Етна і час від часу палахкотить вогнем: адже під тим островом лежить стоголове чудовисько Тіфон, що насмілилось було змагатись із самим Зевсом, а тепер, тяжко покаране Громовержцем, знай силується вирватися з-під кам'яного, полону. Тоді стугонить вся земля і з Етни летить угору каміння, а полум'я з Тіфонових пащ сягає високого неба. Земля стогне, двигтять, здається, ще трохи — й розколеться навпіл.

Той жахливий гуркіт і стугін якось докотився далекою луною аж до підземного царства тіней, де завжди панує мертва тиша. Занепокоївся володар того царства, похмурий Аїд. Став він у свою золоту колісницю і погнав чорних коней нагору, хоч як не терпів яскравого сонця.

Швидко об'їздив Аїд гори й долини, придивляючись, чи не розкололася де земля, чи не проникло ясне денне сяйво в його мертво царство.

Побачила його згори богиня кохання Афродіта і лукаво всміхнулася.

— Мій синку,— мовила вона до Ерота, що, згорнувши золоті крильця, тулився їй до ніг.— Усі смертні і навіть безсмертні підвладні мені, богині кохання, але вічні боги почали про це забувати і вже не так, як колись, шанують нас із тобою. А ми доведемо свою владу — ти ж, хлопчику любий, моя оборона і поміч. Бачиш он страшного Аїда на чорних конях? Ну ж бо поціль своєю гострою стрілою йому в саме серце. Хай і він відчує могутню владу кохання.

Весело засміявся бешкетник Ерот з такої витівки матері-красуні, вибрав із свого сагайдака найгострішу стрілу і малими руками, наче граючись, натяг тятиву та й стрелив.

А похмурий Аїд і не зауважив, як щось його ніби вжалило в серце. Він задивився на дівчину, майже дитину, що рвала в лузі квіти і сама була наче квітка. Ще дужче защеміло Аїдові серце, і тоді він уперше відчув, що є на світі кохання.

Юна Кора гралася зі своїми подругами, безжурними німфами, й опинилася далеко від матері. Веселі німфи повели її в Нісейську долину, де завжди панує весна. Там, серед гаю, сяяло чисте плесо глибокого озера, де попід берегом тихо плавали білі

лебеді, ховаючись у затінку дерев, що зеленим вінком стали довкола.

А далі ясніла поляна, всяяна барвистими квітами. Дівчата побігли туди, стали гратись і плести вінки. Кора нарвала квітів уже повний кошик і тепер клала їх просто собі в пелену.

Німфи вже посплітали вінки і полягали спочити, а Персефона ніяк не могла натішитись, бо що далі бігла, то яскравіші ставали квіти. Зненацька далеко попереду запломеніла якась незнана квітка. Велика китиця ясно-червоних суцвіть вабила зір, блискуче листя сяяло проти сонця і ледь-ледь тремтіло. У захваті схилилася юна Кора над вогнистою квіткою, що пахла солодко й дивно. Довго милувалася нею дівчина і вже хотіла зірвати, але цупке стебло не ламалося. Тоді Кора вирвала квітку з корінням.

Ту ж мить щось загуло під ногами, земля розступилась і знизу вискочив четверик чорних, мов ніч, коней. Вони мчали золоту колісницю, а на ній стояв убраний у чорне сам Аїд, володар підземного царства.

Дужими руками схопив Аїд Персефону, і розсипалися всі її квіти. Дівчина відчайдушно пручалася, та похмурий бог силоміць посадив її в золоту колісницю, тоді вйокнув на коні й змахнув багряно-чорним батою.

Схарапуджені коні шалено помчали, аж із ніздрів у них виривалося полум'я, а страшний Аїд гнав їх дужче й дужче.

Даремно рвалася нажахана Персефона з Аїдових обіймів, коси в неї розтріпалися, легенький одяг подерся.

— Мамо, мамо, рятуй мене! — гукала вона щосили.

Та ніхто не чув її — мати була далеко, а німфи, награвшись, поснули на квітучій поляні. Чула тільки маленька річкова наяда Кіана і сміливо кинулася чорним коням навперейми, розливши по долині свої хвилі. Та Аїдові коні одним скоком перелетіли річечку, а потім ураз наче в землю запались. Тільки востаннє пролунав розпачливий зойк Персефони, і гори відгукнулись моторошним громом. Той грім почула нарешті мати Деметра. Стислося їй серце від лихого передчуття, мерщій кинулася вона туди, де залишила з німфами свою любу Кору. Смертна жінка довго б долала гори, ліси та озеро, а богиня опинилася в Нісейській долині за мить.

Ось і німфи, всі солодко сплять серед квітів, а Кори поміж ними немає. Стривожена Деметра заходилася їх будити, але жодна не знала, де ділася дівчина. Могла б сказати про це маленька Кіана, та вона втратила силу, бо посміла змагатися з богом підземного царства. Гірко плакала Кіана, а мовити слово не мала снаги.

На землю спадав вечір, високо в небі заясніли зорі. Та ні вечірня Геспер, ані вранішня Еос нічим не могли потішити засмучену матір — вони нічого не бачили. Тоді Деметра виламала дві великі соснові гілки, запалила їх над вогнедишною Етною і з тими смолоскипами, що незгасно горіли, пішла шукати дочку.

Деметра не пила і не їла, не омивала водою з чистих джерел своєї нетлінної шкіри і ясних коліс очей. Темно-синій хітон у неї подерся, червоні маки зів'яли, золоте колосся погубилося, а довгі коси взялися памороззю-сивиною.

Тепер ніхто не міг би впізнати величну богиню в цій старій зажуреній жінці, що

день і ніч блукала, шукаючи дочку. Вона не цуралася людей, сама заходила в села і розпитувала: може, хто бачив, може, хто чув? Та дарма! Схиливши голову в невимовній зажурі, вона йшла все далі й далі. Тільки раз скорботна мати, пригнічена, змучена тяжким горем, присіла трохи спочити на скелі, і відтоді та скеля зветься Скорботною.

Якось стара селянка, зласкавившись над нещасною матір'ю, подала їй миску з вівсяною юшкою, і Деметра, що колись пила тільки небесний нектар, жадібно припала вустами до миски. Та раптом почула, як сільський хлопчина Аскалаб, що стояв поблизу, глузливо кинув:

— Ото ненажера!

Спаленіла могутня богиня з образи і хлюпнула з миски вівсяною юшкою на хлопця. Враз він увесь узявся плямами, руки йому поробилися лапами, хлопець став меншати, меншати і в усіх на очах ящіркою гулькнув у траву.

Збагнули селяни, що перед ними не проста жінка, а, видно, богиня, та Деметра вже йшла, не оглядаючись, далі.

Так блукала вона дев'ять днів і дев'ять ночей, а коли вдесьте зійшла на небо рожевоперста Еос, ведучи за собою ясний день для безсмертних і смертних, Деметра зустріла богиню Гекату, що зналася на чаклунстві й ворожбі. Смертні боялись страшної богині, що насилала на них тяжкі сні й непереборний жах. Але Деметра зраділа: може, Геката щось знає про її юну Кору?

— Ні, велика богине Деметро, не бачила я твоєї дочки. Правда, днів десять тому я здалеку чула розпачливий зойк, якась дівчина кликала свою матір, та раптом замовкла.

— Це вона, це моя бідна дитина! Хтось викрав її, а хто? Чи смертний, чи бог, а чи лютий дракон? О, де моя Кора?!

— Заспокойся, Деметро, ходімо до Геліоса. Той, певне, зарадить тобі, адже він усе бачить з високого неба.

І обидві богині подалися до краю землі, де саме виїздив на своїй осяйній колісниці Геліос-Сонце. Деметра звела руки вгору і стала благати, наче проста смертна:

— О Геліосе, найясніший з богів! Зглянься на мене, на нещасну матір, що втратила доньку. Ти один можеш сказати, хто її викрав і де пильно сховав. Адже з високого неба ти бачиш усю широку землю і море безкрає.

Відказав на те Геліос шанобливо:

— О велика богине Деметро! Я вельми тебе поважаю, тож охоче все розповім. Справді, я бачив, як юна Персефона рвала квіти в Нісейській долині, та раптом схопив її могутній Аїд і умчав на своїх чорних конях. Тільки ти не журися, поважна Деметро, і гнівом не ятри собі серця. Хіба володар підземного царства не гідний бути тобі зятем? Та і вчинив це він, певне, з волі самого Зевса.

По тих словах Геліос узяв віжки, і вогненно-сліпучі коні полетіли, наче легкокрилі птахи. А Деметру поїняв нестримний гнів. Подумати тільки, її дочку викрадено з Зевсової волі! Кора так любить сонце і квіти, то щоб вона вічно жила в підземному царстві, де страшний морок і де тільки тіні померлих блукають?!

Розгнівана Деметра не схотіла вертати на захмарний Олімп до безжурних богів, що не знають ніякого горя. В подібні простої смертної жінки, у чорному вбранні ходила Деметра з краю в край, тяжко сумуючи за дочкою, і разом із нею тяжко сумувала вся природа.

Чорний, жахливий час настав для людей. Марно орали вони землю, марно кидали в неї зерно — воно не сходило, земля перестала родити і стояла суха, потріскана. Пов'яли квіти, пожовкли зелені луки, дерева сумно простягали до неба посохлі гілки, наче благали в богів милосердя. Все менше ставало води в річках, повисихали чисті джерела, життя на землі ніби завмерло. А Деметра, заглиблена в своє велике горе, нічого не помічала. І, мабуть, вимерло б тоді з голоду плем'я земнородних людей назавжди, якби не втрутився всевладний Зевс.

Він послав свою вісницю, райдужнокрилу Ірідю, сказати Деметрі, щоб повернулася на високий Олімп. Барвистою райдугою саянула Іріда по небу, спустилася на землю і переказала Зевсову волю Деметрі, але та її наче й не чула. Тоді Зевс послав інших богинь, Муз і Харіт, щоб вони розважили Деметру та уласкавили багатими дарунками.

Але розгнівана Деметра згордувала дарами. Навіть не глянувши на них, вона суворо сказала:

— Я не підіймусь на Олімп доти, доки не повернеться моя люба донька. І доти зі мною сумуватиме вся неосяжна земля.

Довелося Зевсові послати меткого Гермеса до підземного царства, щоб умовив Аїда віддати полонянку.

І Гермес справді умовив похмурого бога, пояснивши йому, що нагорі все сохне, вмирає, земля перестала родити і людям уже несила приносити жертви богам.

Знехотя погодився Аїд віддати кохану, але він добре знав: якщо Персефона з'їсть тут, у його царстві, бодай дрібку чогось, то вже не зможе піти звідси навіки. І підступний Аїд звелів покласти біля неї великий стиглий гранат. Змучена Персефона справді нічого досі не їла в підземному царстві. А коли побачила чудовий гранат, не стрималась, трохи його надкусила і з'їла кілька зернин.

Раптом вона почула голоси, що дивно, незвично лунали серед мертвої тиші. То йшли Гермес із Аїдом до неї. Зраділа Персефона Зевсовому посланцю і заспішила на землю. За знаком похмурого Аїда слуги підвели чорних коней із колісницею, та один із прислужників, Аскалаф на ім'я, раптом зухвало посміхнувся і мовив:

— Персефона не зостанеться на землі, я ж бо сам бачив, як вона скуштувала нашої їжі — кілька гранатових зернин!

Аїд зловтішно всміхнувся, а вражена Персефона так глянула на прислужника, що той аж заляк. Був то погляд не скривдженої дитини, а владарки підземного світу, страшний, нищівний погляд, і від нього Аскалафове тіло раптом укрилося пір'ям, руки перетворились на крила, на ногах повиростали кігті, на обличчі з'явився дзьоб, очі поробилися круглі, великі, вуха ж — зовсім маленькі. Так Аскалаф обернувся на лиховісного нічного птаха — сича.

Персефона тим часом стала на золоту колісницю, Гермес схопив віжки, і вітроні

коні помчали туди, де панує сонце й життя.

Як же зраділа вся природа появі Деметриної дочки! Кора йшла до матері, а земля стелила їй під ноги зелений килим із барвистими квітами. Весело заспівали птахи, знову задзвеніли гірські ручаї, зазеленіли поля.

Велика була радість Деметри, що нарешті обняла свою дочку, велика, та недовга. Дізналася богиня про гранатові зернини, що їх з'їла в підземному царстві Персефона, жахнулась і крикнула в гніві й розпачі:

— Чуєш мене, рідний брате, всемогутній Зевсе? Знаю я, що ти не можеш порушувати закони царства мертвих, але врятуй мою Кору! Вона так любить сонце, і квіти, і співучих птахів, то як же їй жити без них? А як мені жити без неї?

Почув ту розпачливу мову Зевс Громовержець і замислився: не міг він порушити законів підземного царства, але жаль було йому Персефони, та й перед Деметрою почував себе винним — дозволив-бо Аїдові викрасти її юну дочку. Тож тепер треба їх усіх примирити, негоже безсмертним сваритись. І мудрий Зевс розсудив так: дві третини року Персефона буде з матір'ю, а третину — в царстві тіней. Так воно й сталось.

Третину року владарює Персефона в підземному царстві, велично сидить на троні обіч свого могутнього чоловіка Аїда. А на землі в цей час сумує за дочкою Деметра, і з нею сумує вся мати-земля. Поля тоді чорні, як чорне вбрання у Деметри, не чути птахів, тільки холодний вітер гуде, ніби плаче. Та от повертається Персефона, земля прокидається від зимового сну, ласкаво сяє весняне сонце, і все навкруги розцвітає.

Так триває і досі.

Переказ Катерини Гловацької